

MÉRLEGEN

A MÉRLEG-SZÁM LASSAN HAGYOMÁNNYÁ VÁLIK az Educatio történetében. 1994-es Mérleg-számunk – amelyben az első szabadon választott kormány oktatáspolitikáját véleményeztük – közvetlenül a második szabad választás előtt jelent meg, és mára teljesen elfogyott. Vajon mi okozhatta sikerét? Talán az, hogy az első átfogó értékelés volt az oktatásügy helyzetéről, amilyen addig még nem jelent meg. És a sikerben bizonyára közrejátszott az az alacsony pontszám is, amelyet a szakértőktől a kormányzati oktatáspolitikára kapott. Miközben heti- és havi lapársaink még mindig ünnepelték a kormányt és hivatalossá vált szakértőit, az *Educatio* fanyarsága mintegy előrevetítette az új választás eredményeit.

Azóta sok idő telt el: pontosan négy esztendő. Az Educatio – mint többször is történt – az ilyen mérlegelésben is úttörőnek bizonyult. A gazdaságban rendszeressé váltak a hivatalos és félhivatalos előrejelzések, rendszerint visszapillantással kombinálva. Az új oktatásügyi kormányzat nemzetközi mintára végre megjelenteti a sokak által régóta igényelt oktatásügyi „fehér könyv” köteteit. Van-e, lehet-e szerepe a megváltozott légkörben Mérleg-számának?

A szám, amelyet most a kezében tart az olvasó, csak részben követi a szerkesztőség négy évvel ezelőtti kezdeményezését. Az akkori Mérleg a politikára összpontosított – a jelenlegi Mérleg-szám a társadalmi folyamatokra. Az 1994-es Mérleg-számban arra törekedtünk, hogy az oktatáspolitikára fontos, jellegzetes területeit vegyük górcső alá. Igyekeztünk bemutatni az eredeti célkitűzések és az elért eredmények közötti különbségeket. Az 1994-es Mérleg-szám üzenete az volt, hogy vagy hibák voltak a célok, amelyeket a kormányzat látni vél, vagy ha helyesen tűzte is ki azokat, akkor nem sikerült elérnie.

Ma már nem négy, hanem nyolc év áll a rendelkezésünkre, hogy az 1990-es fordulat oktatáspolitikai jelentőségét mérlegeljük. Ennyi idő kezd már „történeti távlat” lenni. A most hivatalból lelépő kormány teljesítményét nemcsak a saját céljaival vethetjük össze, hanem a rendszerváltozás céljaival is. Természetes tehát, hogy hosszabb távlatban mérlegelhetünk, amikor összegezést csinálunk. Az előző négy év, mondhatjuk, a nagy várakozások kora volt – a gazdasági, politikai és kulturális szabadság eufóriájáé –, ma részben az elveszett illúziók, vagy egyszerűbben a kijózanodás korát éljük. 1994-ben türelmetlenek és intoleránsak voltunk minden és mindenki iránt, aki vagy ami akadályozni látszott illúzióink valóra váltását. 1998-ban nagyobb távolságból szemléljük azt is, amit fontosnak tartunk, és azt is, ami lehetségesnek látszik az oktatásban.

Ez az új realizmus amúgy is divatos manapság. Szemben 1994-gyel – amikor az 1990-es fordulat még testközelben volt, és testközelben volt még a bukott Kádár-rendszer is –, ma egyre többször hallunk a rendszerváltozást megelőző, előkészítő, megelőlegező folyamatokról. Nem csoda. Hiszen a most távozó kormányban számosan vannak, akik politikai karrierjüket nem 1990 után kezdték, hanem már a nyolcvanas években. Nekik a folyamatosság nyilvánvalóbb, mint a törésvonal, az össze-

függések a késői Kádár-kor és a fordulat utáni első évtized között kézzel foghatók, mint a különbségek.

És csakugyan: interpretáljuk bármiképp az 1989-90-es fordulatot – gyökeres szakításnak a Kádár-rendszerrel, vagy egy régen érlelt reform kikerülhetetlen állomásának –, annyi biztos, hogy a politikai akaratokat a mélyben hosszú távú folyamatok alapozták meg. Fogalmazhatunk úgy is, hogy e kettő – a társadalmi változások és a politikai szándékok – találkozott 1989-90-ben, hogy a Kádár-rendszert maga alá temesse.

A szándék a politikusok dolga, a *folyamatok föltárásához* viszont kutatások és kutatók kelljenek. Annál is inkább, mivel a szándékok – ha működik a nyilvánosság – egy-kettőre kiderülnek, vitathatók és vitatandók lesznek. Így került az elmúlt négy esztendő számos oktatáspolitikai szándéka (Nemzeti alaptanterv, hatosztályos iskola, oktatásfinanszírozás, iskolabezárások és pedagógus-elbocsátások, egyházi iskolák stb.) a közvélemény elé, s vált hisztériába hajló közviták tárgyává. A vitatkozók rendszerint nemzetközi trendeket emlegettek, és társadalmi folyamatokra hivatkoztak. De hát miként is alakultak ezek a „társadalmi folyamatok”?

Erre a kérdésre keressük a választ az Educatio 1998-as Mérleg-számában. A gazdag anyagból – elemzésekből, vizsgálatokból és dokumentációból – most az oktatáspolitikai háttérben zajló folyamatokra figyelünk. Azt kérdezzük, mi az oka az iskolai szerkezetváltásoknak, a harmadfokú képzés expanziójának, a kisebbségi oktatás viszonylagos lemaradásának a közoktatás egyéb szektorai mellett. Miért éppen így alakult az elmúlt években az iskolán kívüli képzés vagy a munkaerőpiaci fölkészítés? A fiatalság körében csökkentek-e vagy nőttek a különbségek az iskolában és az iskolán kívül?

Nem foglalkozunk azokkal a kérdésekkel, amelyeket a kormányzati „fehér könyvek” tartanak fontosnak, vagy amelyek éppen közbeszéd tárgyai. Nem foglalkozunk tantervekkel, tankönyvekkel, tandíjakkal és fizetésekkel. Nem írunk föntartói sérelmekről és túlkapásokról, mint ahogy kedvelt kormányzati kezdeményezésekkel sem foglalkozunk. Ezek azok a kérdések, amelyeket lapársaink és a közsajtó naponta megörökít. Mérleget készítve inkább azt kérdezzük, hogyan alakította az oktatáspolitikai a társadalmat.

Ilyen kérdésre persze nem lehet négy év távlatából válaszolni. Ezért Mérleg számunk szerzői – eltérően az 1994-es Mérleg-számtól – nem korlátozódnak az elmúlt kormányzati ciklusra. Inkább az események folyamat-jellegét keresik: a vonulatókat, amelyekből az elmúlt négy esztendő eseményei magyarázhatók, vagy amelyekkel a kormányzati politika fokozatosan szembekerült.

Szerzőink nem mindenben értenek egyet egymással. Az Educatio legjobb hagyományaihoz tartozik, hogy ezt tehessék. Folyóiratunk szerzőinek nem kötelező – és nem tilos sem a kormánypártiság, sem az ellenzékiesség. A megjelenés a Mérleg-számban nem politikai állásfoglalás kérdése, hanem szakmai kompetenciáé. Szándékunk nem dicséret és nem elmarasztalás, hanem tanulságok levonása. Olyan tanulságoké, amelyeket a következő kormányzatok hasznosítani tudnak.

KOZMA TAMÁS